

Delft University of Technology

Bir Gezginin Gözüyle “Güzel İzmir”

Tanis, F.

Publication date

2024

Document Version

Final published version

Published in

Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti

Citation (APA)

Tanis, F. (2024). Bir Gezginin Gözüyle “Güzel İzmir”. In S. Önen (Ed.), *Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti: İzmir* (pp. 25-45). İzBB Yayınları.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable). Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights. We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Green Open Access added to TU Delft Institutional Repository

'You share, we take care!' - Taverne project

<https://www.openaccess.nl/en/you-share-we-take-care>

Otherwise as indicated in the copyright section: the publisher is the copyright holder of this work and the author uses the Dutch legislation to make this work public.

Toplumsal Bellekte
Bir Akdeniz Liman Kenti:
İzmir

DERLEYEN: SELİN ÖNEN

LEYLA BEKTAŞ ATA, ORKUN DESTİCİ,
HİLAL EYECİOĞLU, HASAN IŞIKLI,
ÖMER KARAHAN, EYÜP ÖZVEREN,
BURKAY PASİN, FATMA TANIŞ,
IŞIN CAN TRAUNMÜLLER

Izmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları 25 - Akademik

Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti: İzmir

Derleyen: Selin Önen

Leyla Bektaş Ata, Orkun Destici, Hilal Eyecioğlu, Hasan Işıklı, Ömer Karahan,
Eyüp Özveren, Burkay Pasin, Fatma Tanış, Işın Can Traunmüller

Izmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni

Raşit Çavaş

Yayın Koordinatörü

Hicran Özdamar Yalçinkaya

Kurumsal Kitap Tasarımı

Ömer Durmaz

Kapak Tasarımı

Selin Öztekin

Grafik Uygulama

Aynur Bal

Dario Moreno Sokak, 15

Konak - İzmir

izbbyayinlari@izelman.com.tr

Yayıncı Sertifika No: 47904

© İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları / İzelman AŞ

Baskı ve Cilt: İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Tic. Ltd. Şti.

Karacaoğlan Mah. 6167 Sok. No: 44/A Işikkent - Bornova/İzmir

Tel: 0232 4722960 - Faks: 0232 4722935

Sertifika No: 47192

1. Baskı

Nisan 2024

ISBN 978-625-6793-18-7

Bu kitabın bütün hakları İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılarında yayıncının
izni olmaksızın kitabın tamamı ya da bir kısmı hiçbir yolla çoğaltılamaz,
dağıtılamaz ve yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Izmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzelman AŞ'nin bir markasıdır.

Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti: İzmir

DERLEYEN: Selin Önen

Leyla Bektaş Ata

Orkun Destici

Hilal Eyecioğlu

Hasan Işıklı

Ömer Karahan

Eyüp Özveren

Burkay Pasin

Fatma Tanış

Işın Can Traunmüller

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti: İzmir Selin Önen	9
Mnemonik Tarih ve Toplumsal Bellek	23
Bir Gezginin Gözüyle "Güzel İzmir" Fatma Tanış	25
İzmirli Bir Ailenin Albümünden Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Ege'deki İzlerini Sürmek Eyüp Özveren	47
Mekân ve Bellek	79
İzmir Kent İçi Kıyı Mimarlığı Bağlamında Kamusal Deniz Banyoları Burkay Pasin	81
Tekinsizlik, Hayalet Mekân Ve Göçmenler: İzmir Kortejo Evleri Selin Önen	107
Cumhuriyetin 100. Yılında Gecekonunun Tarih Yazımına Alternatif Yaklaşım Leyla Bektaş Ata	125
Bir Hafıza Mekânı Olarak İzmir Halkapınar Bitpazarı Ömer Karahan	143
Kültürel Bellek	161
Kent İmgeleminde Tarihi Mekânlar ve Sanat Festivalleri: Uluslararası İzmir Festivali ve Abacıoğlu Han Esnafı Hasan Işıklı	163
Toplumsal Bellek ve Sinema: 1990-2016 Arası İzmir Kent Mekân Temsilleri Hilal Eyecioğlu ve Işın Can Traunmüller	189
Girdap: Kent Alt kültürünün Yüzü Örkm Destici	209
Yazarlar	227

farklı disiplinlerden geliyor olması çalışmalarına da yansımakta, kullandıkları farklı üslup ve teknikler İzmir'in bir Akdeniz liman kenti olarak toplumsal bellekteki yerini anlamak için zenginlik sunmaktadır. Birbirini tanımayan yazarlar olarak vakitlerinden ayırıp bu kolektif çalışma içerisinde yer aldıkları ve sadece derlemeye katılmakla kalmayıp çalışmanın bitirilmesinde önerilerini ve desteklerini sundukları için hepsine çok teşekkür ederim. Biray Kolluoğlu ve Elifcan Karacan'a destekleri ve önerileri için ayrıca teşekkür ederim.

MNEMONİK TARİH VE TOPLUMSAL BELLEK

BİR GEZGİNİN GÖZÜYLE “GÜZEL İZMİR”¹

Fatma Tanış

Bu araştırma, İzmir'in 19. yüzyıldaki kentsel ve mekânsal gelişiminin limanla olan ilişkisine denizaşırı ticarete önemli rol oynayan ve genellikle birbirine paralel olarak ilerleyen aile ve iş ilişkileri üzerinden üretilmiş sosyal ağlarla birlikte ışık tutmayı amaçlar. Özellikle Sanayi Devriminin ardından peş peşe yaşanan teknolojik gelişmeler hem gemi yapım tekniklerinin değişmesiyle daha büyük olan buharlı gemilerin yapılmasına olanak tanımış, hem de Avrupa'da üretilmeye başlanan yeni yapı malzemelerinin gerek ticaretin bir parçası olarak gerek içinde kurulacak fabrikaların ve tren istasyonlarının da bulunduğu yeni yapıların inşasında kullanılmaları için kente ulaşmasıyla birlikte İzmir için dönüştürücü bir rol oynamasına yol açmıştır. Örneğin; büyük gemilerin üretilmesi kent için ihtiyaç duyulan yeni bir liman ve kıyıyı yeniden şekillendirecek olan bir rıhtım yapılması anlamına gelirken; yine bir diğer önemli gelişme olan Aydın-İzmir demiryolunun inşası için kurulan atölyeler ve ithal edilen yeni yapım malzemeleriyle birlikte hâlihazırdaki konut üretimine ek olarak özellikle orta ve üst sınıf Avrupalı göçmenler için üretilen grid plan üzerinde şekillendirilmiş az katlı sıra evlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.² Bu bölüm, sözü edilen gelişmelerin etkileriyle kentte artan ticaret faaliyetlerinin sonucunu, kıyı çizgisine eklenen işlevler arasından seçilen kısa süreli ziyaretçiler için konaklama ve eğlence mekânları ile uzun süreli ikametgâhi olan tüccarların bir kısmının hayatlarını sürdürdüğü “İzmir Evi” ve kentin önemli arterlerinden olan Birinci Kordon ve Frenk Caddesi üzerinden gözler önüne serer.

Bu çalışma, çoğunlukla 20. yüzyıl öncesinde kaydedilmiş olan seyahat yazıları ve Goad Haritaları olarak bilinen Sigorta Haritalarının detaylı olarak analiz edilmesiyle geliştirilmiştir. Araştırmanın okuyucuya aktarılmasında katı akademik yazı formundan kaçınılarak bu araştırmaya özgü çalışılan bir öykü anlatımı ile İzmir'in geçmişine özlemlerle ilgi duyan okuyucunun zihninde kartpostallar ya da anlatılan

¹ Bu kitap bölümü, Fatma Tanış'ın *Urban Scenes of a Port City: Exploring Beautiful İzmir through Narratives of Cosmopolitan Practices* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bkz. Fatma Tanış (Delft: A+BE | Architecture and the Built Environment, 2022).

² Daha detaylı bir okuma için bakınız: Tanış, *Urban Scenes of a Port City: Exploring Beautiful İzmir through Narratives of Cosmopolitan Practices*, 2022, s. 88-97.

hikâyelerle oluşmuş olan hayal edilen mekânlarının canlandırılması hedeflenmiştir. Bu çalışma için seçilen hikâye anlatıcısı 20. yüzyıla kadar İzmir'e uğramış ve kenti anımsanan kozmopolitan geçmiş içinde deneyimlemiş olan gezginlere bakılarak oluşturulan hayali bir gezgindir. Hikâyenin gezginin gözüyle aktarılması, okuyucunun kendini bu anlatıcı yerine koyabilmesi ve bir liman şehrinin bugünkü mimarlığı ve kentleşmesi adına önemli ipuçları içeren ve İzmirliğin bugün hâlâ gurur duyduğu kozmopolitan geçmişindeki kent kültürünü, mekânsal ve sosyal ilişkiler üzerinden okumasına olanak sağlamasıdır.

Birçok gezgin karakterinin harmanlanmasıyla oluşturulan hayali gezgin, Avrupa'da sanat okullarından birinde³ eğitim görmüş; yine Avrupa'daki müzeleri sıklıkla ziyaret ederek Doğu'nun temsili üzerine bilgi sahibi bir entelektüeldir.⁴ Genel olarak herhangi bir turist ziyaret ettiği şehir üzerine ilgisi dâhilinde yapmış olduğu araştırmayla bilgi sahibi olarak gelir ve seyahatleri sırasında şehri daha fazla keşfetmek için hazırdır. Şaşırtıcıdır ki turistler ya da gezginler kimi zaman gittikleri kentin herhangi bir sakininden daha fazla yeri daha kısa sürede ziyaret edip deneyimleyerek dönmüştür. Bu sebeple karşılaştığı yeni bir şehirdeki bilgiyi almaya hazır dışarıdan bakan bir çift göz olması özellikle kente dair gözlemlerin kayıt altına alınması açısından önemlidir. 19. yüzyıl gezginlerinin almış oldukları sanat eğitimleri ve temsil üzerine olan bilgi ve yazma yetenekleri göz önüne alındığında, şehre dair gözlemleri özellikle bugünkü özlem duyulan "Güzel İzmir" in fiziki ve yapısal çevresi, mekânları, sosyal doku ve bu ikisinin temsili ile birlikte zihinde oluşmuş güçlü bir imge olduğu anlaşılır.

Bu imge üzerine inşa eden bu anlatının kurgusu çalışmanın da kurgusunu oluşturur. Hikâyeleştirilerek aktarılan araştırma, İzmir'e buharlı gemiyle İngiltere'den gelen bir gezginin kente yaklaşmasından itibaren şehir deneyimlemesi üzerine oluşturulmuştur. Çalışmanın strüktürü oluşturulan hikâyeye paraleldir. Anlatıcı rolündeki hayali gezgin tarafından bir günlüğe tutulan notların derlenmesi ile anlatı anılarda yer alan ve özellikle kartpostallar aracılığıyla zihinlerde yer etmiş mekânlara odaklanarak sahne sahne aktarılmıştır.⁵ İzmir'e inen gezgin rihattında dinlenmesinin ardından önce oteline, sonra eğlence mekânlarına uğraması, ardından Frenk Mahallesi olarak da bilinen konut bölgesine ve sonrasında Frenk Sokağı'na doğru ilerlemesi anlatının ve dolayısıyla da bu yazının strüktürüne yön vermiştir. Kurgulanan metin ile kullanılan kaynaklarda geçen betimlemelerin karışmaması için alıntılanan her bir tasvir tırnak işareti içinde tüm cümle olarak gösterilmiş ya da içinde yer aldıkları cümlelerin içinde italik olarak yazılmış ve alıntılı oldukları seyahatnameler cümle sonunda dipnotlarla belirtilmiştir.

- 3 Londra'da 1768 yılında kurulan *The Royal Academy of Arts* ve Paris'te 1817 yılında kurulan *École nationale supérieure des Beaux-Arts*'in da aralarında bulunduğu Güzel Sanatlar eğitiminin verildiği okullar belirtilen ekolün öğretiminin verildiği yerlerdir. Gezginin bu okullarda eğitim almış herhangi bir ressam ya da yazar olduğu varsayılarak tek bir kişide bu özellikler birleştirilmiştir.
- 4 Gezginciler, kültürel ürünleri ve bu ürünlerin kent üretimine etkileri üzerine bir okuma için lütfen Fatma Tanış, "Port City Architecture: Reading Paintings as an Architectural Design Method," *Spool* 8, no. 1 (2021): 139-153. makalesine bakınız.
- 5 Belirtilen yöntemle ilgili okuma için bakınız: Fatma Tanış, Klasik Havik. "Spatial Stories of İzmir: A Narrative Study on the Influence of Trader Families on the Spatial Development of the Port City." *IN-BO Ricerche e progetti per il territorio, la città e l'architettura* 11, no. 15 (2020): 56-67.

İzmir'e Varış

İstanbul'dan İzmir'e *İonia* adlı bir Rus buharlı gemisiyle geçtim.⁶ İlk kez bir Rus gemisiyle seyahat ettim. Bu Doğu'ya ilk yolculuğum değildi; daha önceden *İngiliz, Fransız ve Avusturya gemileri* ile seyahat etmiştim; fakat bu kez daha farklı bir deneyim elde etmek istedim.⁷ Bu sefer kaldığım kabini biraz karanlık ve dar buldum açıkçası. Bu alanı bir de on iki yolcu ile birlikte paylaştım.⁸ Kabinin karanlık olmasına rağmen neyse ki yıldızlar geceyi ve yolculuğumu aydınlatıyordu. Gemi güvertesinde sıkça yürüdüm,⁹ ay ışığı beni izlerken bir hamak üzerinde sallandım ve bebek gibi uyudum.¹⁰ Zaman zaman uyanıp gemimizin çarklarının yarattığı dalgalar üzerindeki parlayan fosforlu ışıkları (yakamaz) seyrettim.¹¹ "Günüşiğında muhteşem İzmir körfezine vardık."¹² Güverteye oturdum, defterimi çıkardım; yazmak için çok güzel bir hava ve ışık vardı.

Bu esnada buharlımız yavaşça varış noktasına ulaşıyordu. İzmir'e inmeden önce bu güzel şehre bakmak istedim. Doğu'nun sularına bakarak güvertede yürüdüm.¹³ Gözün alabildiğine geniş olan bu körfez sabahın ilk ışıklarının güzelliği içinde gizlenmişti.¹⁴ Daha yakın zamanda İstanbul'da bulunduğum için bu iki şehri birbiriyeli karşılaştırmadan edemiyordum. İki şehir birbirinden çok farklıydı.¹⁵ Boğaz manzarası çok güzel ve kendine özgü mükemmel bir yapıya sahipken¹⁶ ve üzerine ışık düştükçe yeşilin çok farklı tonlarını sunan alçak tepeleri ile hatırımda kalırken, burada tepeler çok daha görkemli, harika dalgalı çizgilere sahip, daha geniş ışığa ve daha derin mor gölgelere sahipti!¹⁷ İzmir çevresiyle birlikte genişlik ve ferahlık veriyordu.¹⁸

İzmir'in içinde yer aldığı 33 mil uzunluğundaki körfez gözler ve hayal dünyası için görsel bir şölen sunma açısından çok daha başarılıydı.¹⁹ Onlarca tepe ve bir kısmı

- 6 Henry John van Lennep, *Travels in little-known parts of Asia Minor*, Cilt 2 (London: John Murray, 1870), s. 14.
- 7 van Lennep, a.g.e., s. 15.
- 8 A.g.e.
- 9 Nathaniel Parker Willis, *Summer cruise in the Mediterranean* (New York: C. W. Benedict, 1853), s. 395.
- 10 Willis, *Summer cruise in the Mediterranean*, s. 396.
- 11 Charles Fellows, *A Journal written during an Excursion in Asia Minor* (London: John Murray, 1838), s. 10.
- 12 Gratian Geary, *Through Asiatic Turkey* (London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, 1878), s. 298-300.
- 13 van Lennep, *Travels in little-known parts of Asia Minor*, s. 15.
- 14 Mrs. Baillie *A Sail to Smyrna: Or, an Englishwoman's Journal: Including Impressions of Constantinople, a Visit to a Turkish Harem, and a Railway Journey to Ephesus* (London: Longmans, Green, and Co., 1873), s. 211.
- 15 Mrs. Baillie, a.g.e., s. 211.
- 16 Mrs. Baillie, a.g.e., s. 211.
- 17 Mrs. Baillie, a.g.e., s. 211.
- 18 Mrs. Baillie, a.g.e., s. 211.
- 19 John Murray, *The Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, Constantinople; Being a Guide to the Principal Routes in Those Countries, Including a Description of Malta; with Maxims and Hints for Travellers in the East* (London: John Murray), s. 262.

korsanlara ev sahipliği yapmış adaların ardından körfeze girdik.²⁰ Şehir kıyı boyunca yükselen ormanlarla kaplı yüce dağlarla sarılmış gibi.²¹ Yaklaştıkça Pagos Dağı'nın eteklerinde yeşillikler içinde yer alan mezarlar görünmeye başladı.²² Bütün çevresiy-le keyif veren bir şehre doğru yaklaşıyordum.²³ Bereketli topraklarında incir, asma bahçeleri, mısır tarlaları ve çeşitli bahçeler yer alıyordu.²⁴ Tepelerin eteklerinde zen-gin toprak sahibi Sultan'a ait olan çiftlikler de özenle işlenmişti.²⁵

İzmir'e gemi ile yavaş yavaş yaklaşmak çok etkileyiciydi.²⁶ Şair Homeros'un şehrine bakıyordum. Sokaklar, binalar ve mahalleler nasıl da yeşilin ve bu etkileyici coğrafyanın içine işlenmişti! İzmir kendine özgü güzelliği içinde olmasına rağmen öte yandan bana İsviçre dağ evlerini anımsatıyordu. Ahşap çerçevesi evler çok ben-zerdi; hepsi ahşaptan yapılmış ve bacasızdı.²⁷ Çoğu ev kahverengiydi ve tıpkı Ku-zey'de olduğu gibi sivri kırmızı çatılara sahipti.²⁸ Çok sayıda ince minare ve uzun ağaçlar evlerle bir bütünlük oluşturarak romantik bir görünüm veriyordu.²⁹ Selvi ağaçları bu evlerle birlikte inanılmaz bir manzara sunuyorlardı.³⁰ Bunların arasında, keskin konturlarıyla hemen göze çarpan kubbeleri ve çatılarıyla şehrin camileri ve hamamları Müslüman bir ülkeye yaklaştığımı hatırlatıyordu.³¹

Yüksek dağların, kırmızı kiremitli evlerin ve muhteşem ağaçların görüntüsü bende hayranlık ve saygı uyandırdı. Şehrin yüzyıllarca karşılaştığı salgın hastalıklara, depremlere ve defalarca geçirdiği yangınlara rağmen bu güzellikle olmasa adımı gösterdiği azmi düşündüm. Denizden şehrin bu zengin ve hayranlık uyandıran gü-zelliğine bakınca, yıkıcı denemelere rağmen nasıl da kendini her seferinde ruhuyla yeniden inşa ettiğine hayranlık duydum. Bu ruhu daha yakından tanımak ve anlamak

20 Murray, a.g.e., s. 262.

21 Murray, a.g.e., s. 262.

22 Charles Addison, *Damascus and Palmyra: A Journey to the East*, Cilt 2 (Philadelphia: E.L. Carey & A. Hart, 1838), s. 205.

23 Gertrude Bell'in Günlüğü'nden, 6 December 1899, 1899, Gertrude Bell'in Günlük Yazıları koleksiyonu., Gertrude Bell Arşivi, Üniversite Kütüphanesi, Newcastle Üniversitesi, Newcastle, Birleşik Krallık, 21 Aralık 2020, http://gertrudebell.ncl.ac.uk/dlarty_details.php?diary_id=1972.

24 Bell, a.g.e.

25 A.g.e.

26 Fellows, *A Journal written during an Excursion in Asia Minor*, s. 1-2.

27 Fellows, a.g.e., s. 2.

28 Hans Christian Andersen, *A Poet's Bazaar* (New York: Hurd and Houghton, 1871), s. 213.

29 Robert Semple, *Observations on a journey through Spain and Italy to Naples: and thence to Smyrna and Constantinople; comprising a description of the principal places in that route, and remarks on the present natural and political state of those countries*, Cilt 2 (London: C. and R. Baldwin, 1807), 199.; Charles Texier de 1862'de aynı noktaya değinmiştir. Lütfen bakınız: Charles Texier, *Asie mineure, description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie* (Paris: Didot, 1862), 175.

30 Semple, *Observations on a journey through Spain and Italy to Naples: and thence to Smyrna and Constantinople; comprising a description of the principal places in that route, and remarks on the present natural and political state of those countries*, Cilt 2, 195.

31 Murray, *The Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, Constantinople; Being a Guide to the Principal Routes in Those Countries, Including a Description of Malta; with Maxims and Hints for Travellers in the East*, s.262

istiyordum. Avrupalı gezgin, her şeyin dikkatini çektiği Asya şehrine ulaşıyordu.³² İşte karşımdaydı İzmir,³³ keşfetmeye hazırdım.

Kordon'a İniş: Konaklama Mekânları

İşte Küçük Asya'nın Frenk şehri³⁴ muhteşem İzmir körfezindeydim!³⁵ Home-ros'un şarkılarının dünyaya yayıldığı kıyıyı sonunda gördüm! Doğu, zihnimizde hep maceranın yeriydi; benden önce de buradaydı ve şimdi ben bu topraklara ayak basmak üzereydim.³⁶ Bu düşüncelerle rıhtıma inmeyiiple çekerken, buharlımız beklenilen aksine kıyıya değil de denizin ortasına demirledi. Bense buna hiç şa-şırmamıştım. Yolculuğuma hazırlanırken göz attığım seyahat acentesi broşüründe görmüştüm gemilerin kıyıdan uzakta demirlediğini.³⁷ Türkiye'nin gümrük kurallarına göre yolcuların denizde demirlemiş büyük gemilerden kıyıya ulaştırılmasında kayıkçılar görevliydi.³⁸ Kayıkla geçtiğim bu küçük mesafenin ardından kıyıda ki pasaport kontrolünün yapılacağı Pasaport isimli binaya gerekli kontroller için ulaştım. Bu dikdörtgen bina görünen o ki denizin doldurulmasıyla birlikte rıhtıma dik bir şekilde inşa edilmişti. İzmir'in, gönderilen ve alınan belge ve haberler aracılığıyla deniz aşırı ticari ilişkilerini sürdürebilmesinde ya da bir başka deyişle dış dünyaya bağlanma-sında önemli görev üstlenen ofislerden birisi olan telgraf ofisi ve polis istasyonu da bu bina içinde yer alıyordu. Kontrollerin tamamlanmasının ardından, kapılardan ge-çip şehre ilk adımımı attım.

Denizde geçirdiğim uzun seyahatin ardından, otelimi aramaya başlama-dan önce bir durup kısa bir süre dinlenmek, kendime gelmek istedim. Ayakları-mı denize uzatarak rıhtıma oturdum. O an anlamdım ki yorgunluğumu atmak için daha iyi bir yöntem olamazdı. Derin mavilikler zihnimi yenilerken, suyun din-ginliği ve kıyıya vuran bembeyaz köpüklü dalgalar ve ritmik dalga şıpırtıları, on-lara eşlik eden martı sesleriyle oldukça keyif vericiydi. Tertemiz deniz havası çok rahatlatıcıydı, kendime gelmişim. Bu güzel havayı içime çekip yavaşa etra-fıma baktım. Nasıl etkileyici bir kentti! Doğu ile Batı'nın izleri bir uyum içinde iç-içe geçmiş ve şehre oya gibi işlenmişti! Sentezlenen mimarlık bilgisini binala-

32 Semple, *Observations on a journey through Spain and Italy to Naples: and thence to Smyrna and Constantinople; comprising a description of the principal places in that route, and remarks on the present natural and political state of those countries*, Cilt. 2, 199.; Texier, *Asie mineure, description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*, s.307.

33 Andersen, *A Poet's Bazaar*, s. 213.

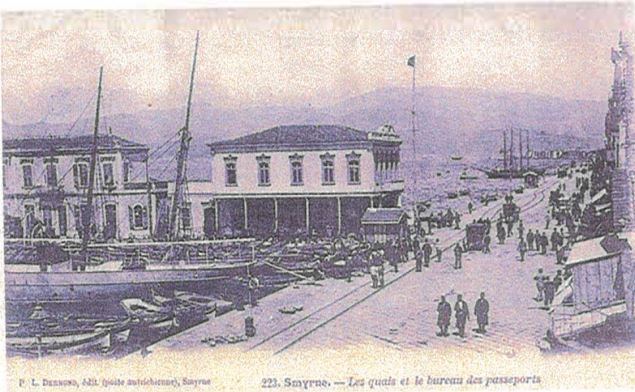
34 Fellows, *A Journal written during an Excursion in Asia Minor*, s. 1.

35 Geary, *Through Asiatic Turkey*, s. 298-300.

36 Andersen, *A Poet's Bazaar*, s. 213.

37 1904 yılında basılan deniz aşırı seyahat şirketi olan Norddeutscher Lloyd Bremen tanıtım broşüründe yolcuların taşınmasında rol oynayan olan fazla kayak resmedilmiştir. Aynı resmedilmiş, *Messagiere Maritimes*ın 1928'de basılmış olan broşüründe de yer alır. Basılı broşürleri görmek için <http://www.levantineheritage.com/note49.htm> bakınız (Son Erişim Tarihi: 19 Aralık 2020).

38 Hubert Octave Pernot, *En pays turc. L'île de Chio* (Paris: J. Maisonneuve, 1903), s. 62.

Resim 1 Pasaport binası ve rıhtım (Levanten Mirası Vakfı'nın izniyle).

rın yapım malzemelerinden bu güzel kentte yaşayanların birbirine olan saygısının bir göstergesi olan cephelerindeki oranlara ve inşa edilmişlerindeki ayrıntılardan anlaşılacağı üzere ustaların göstermiş olduğu özene kadar görmek mümkündür.

Yavaşça otelimi görebilir miyim diye etrafıma daha dikkatli bakmaya başladım; yanılmıyorsam çok uzakta olmamalıydı. Bir yandan otelimi bulmak umuduyla binalara göz gezdirirken; bir yandan da kenti daha dikkatli incelemeye başladım. Oturduğum yerden bakınca kendimi hâlâ evde (Avrupa'da gibi) hissettim.³⁹ Tiyatrolar, kafeler, restoranlar, barlar, kulüpler ve oteller görüyordum. Bunların tabelalarının çoğu Batı dillerindeydi, sıkça Fransızca okuyordum: *Hotel D'Alexandrie*, *Café de Paris* ve *Club Hellenique* gibi. Burası hatta birçok mağazanın yer aldığı bir yer olmasıyla da deniz kenarında yer alan bir *Champ-Élysées* gibiydi.⁴⁰ O an, İzmir'i daha önce birçok yerde Doğu'nun Paris'i diye okumuş olmam daha da anlamlandı.⁴¹

Her Akdeniz liman kentinde olduğu gibi, kıyı capcanlı ve oldukça hareketli bir atmosfere sahipti: Şu ana kadar aktarmış olduğum binalar dışında, insanların, tramvayların ve gemilerin bu kompozisyonun en önemli öğeleri olduğunun altını çizmekte yarar var. Özellikle insanların birbirleriyle etkileşimlerini ve kıyıya, bu özel liman kentine nasıl aidiyet kurduklarını gözlemlemek çok etkileyiciydi. İnsanlar çok sakin-diler, hiçbir aceleleri yoktu. Hayatın İzmir'e özgü bir akışı vardı.

Ben etrafi izlerken atlı tramvayın geçmesini bekleyen bir deve kervanı gözümde çarptı. Buradan ithal edilen birçok ürünün üzerinde deve kervanlarının resimlerini görmek mümkündür; fakat tramvayı yalnızca birkaç aile fotoğrafı haricinde gördüğüm-

39 Louis Auguste Alphonse de Launay, *La Turquie que l'on voit*. (Paris: Hachette, 1913), s. 245.

40 Geary, *Through Asiatic Turkey*, s. 298-300.

41 İngilizce ifadesi şöyle geçmektedir: "This city is the Paris of the Levant.", bakınız Quetin, *Guide en Orient: itinéraire scientifique, artistique et pittoresque* (Paris: La Maison, 1844), s. 441.

mü anımsamıyorum. Burada olmak ise bambaşka idi. Doğu ile Batı biraradalığı kenti deneyimlerken her adımda kendini gösteriyordu. Pasaport binasının tam önünde birkaç yerli adam oturuyordu. Denizi izleyerek sohbet ediyorlardı. Aralarından uzun sakalları olan fesli bir adam poğaçaya satıyordu. "Burada yaşayanların kıyafetlerini, sarıklarını, kırmızı, sarı ve yeşil botlarını, uzun sakalların ve bıyıkların yarattığı daha ifadelî yüz ifadeleri; benim bu zamana kadar gözlemlemeye alıştığım tüm formlarla tezat oluşturunuydu.⁴² Avrupalılar ise hemen kıyafetleriyle ayrışıyorlardı. Bu denli farklı kıyafetler içindeki farklı sosyal grupları bir arada görmek inanılmazdı. Hepsi birlikte bir mozaik oluşturuyordu. Bu uyum içinde yaşayan insanlardan birisi olan İzmir'in en önde gelen iş adamlarından Mr. Whittall ile bizim iletişime geçmemize yardımcı olan İstanbul'daki Britanya konsolosu Mr. Cartwright aracılığıyla tanışıyorduk.⁴³ O zamandan beri sadece mektuplaştık. Henüz yüz yüze tanışma fırsatım olmadı; önmüzdeki günlerde kendisinden haber alacağım. Umarım ben buradayken görüşebiliriz.

Çevremde harika binalar vardı. Bunların arasında *Grand Hotel Huck* ilk gözümde çarpan oldu. Hep kartpostallarda gördüğüm bu büyük otelin tam karşısında oturmak oldukça etkileyici bir histi. Giriş kapısının üzerinde yer alan balkon simetrik ve güçlü cephesini daha da etkileyici kılıyordu. Cephenin zemin katı duvarı bosajlı taşlardan oluşurken, üst katlarda plasterlerin hâkim olduğu bir cepheye dönüşerek otelin ihtişamını yansıtıyordu. Osmanlı Posta Ofisi bu binadaydı. Ticaret için iletişim önemliydi eibette, birkaç posta ofisi daha görmeyi bekliyordum. Gözlerimi sağa çevirdiğimde *Lloyd Austria* ajansını, onun yanındaki sokağın öte tarafında da Fransız *Messageries Maritimes*'i gördüm. Bu bölgede önemli bir yerde bulunuyordu. Bu şirket özellikle Londra, Dunkirk, Le Havre, Marsilya, Malta, Aleksandriya, Port Said, Beyrut, Syria, İstanbul gibi Avrupa ve Akdeniz'deki birçok limanı birbirine bağlıyordu. Şehrin giriş noktası olan Pasaport İskelesine oldukça yakında konumlanmıştı. Oteller de hemen bu bölgedeydi. Ne kadar büyük rahatlık hemen oteli bulabilmek uzun yolculuğun ardından!

Ah, deniz kenarında oturmak çok keyifliydi, buradan ayrılmak istemiyordum. Liman çok sayıda buharlı gemiyle doluydu. İçlerinde kırmızı üzerinde yarım aylı bir Türk bayraklı gemi de vardı.⁴⁴ Liman İzmir'e gelen malları güney tarafından alıyordu. Bunları gözlemlerken, bir yandan yavaşça kalkıp ayakta durduğum giydim, eşyalarımı toplayıp otelimi aramaya koyuldum. Sola dönmem gerektiğini biliyordum, otelim limanın sağ tarafında kalan depolar ve satış yerlerinden uzaktı. Bu da ticaretin yoğun olduğu yerden ve pazarın da yer aldığı tarihi merkezden uzaklaşacağı demkti.

42 Simple, *Observations on a journey through Spain and Italy to Naples: and thence to Smyrna and Constantinople; comprising a description of the principal places in that route, and remarks on the present natural and political state of those countries*, Vol. 2, 198.

43 Murray *The Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, Constantinople; Being a Guide to the Principal Routes in Those Countries, Including a Description of Malta; with Maxims and Hints for Travellers in the East, &c.*, "The consul-general, Constantinople, Mr. Cartwright, had given me a letter of introduction to Mr. Whittall." in Keppel, *Narrative of a Journey Across the Balkan, by the Two Passes of Selimmo and Pravadı, Also of a Visit to Azani, and Other Newly Discovered Ruins in Asia Minor. In the Years 1829-30*, Vol. 1, 309.

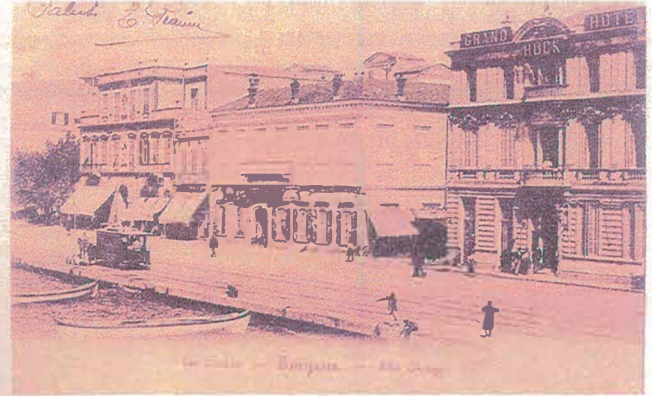
44 Andersen, *A Poet's Bazaar*, s. 213.

Resim 2 Grand Hotel Huck (RP-F-F01141-BQ, Rijksmuseum).

İzmir'e ulaşmadan önce, elimdeki rehbera bakıp birkaç otel not etmişim. Çok güzel deniz manzarasına sahip denizcilerin kaldığı Salvo ve Navy Otel; uygun fiya-

ta tablodot yemeklerin olduğu Mrs. Maracem tarafından işletilen İsviçre pansiyonu Marco ilk etapta bırakmış olduklarımı⁴⁵ Doğu'ya seyahatime başlamadan bir hafta önce Londra'da *Pasqua Rosée* kahvehanesinde arkadaşım Gertrude Bell ile buluştum. Gertrude, İzmir'e çok sık gidip geliyordu. Bana *Hotel de la Ville'*de kalmamı önerdi⁴⁶ ve denizi seyrederek güne başlayacağımı düşündüğüm ve listelediğim otellerin deniz doldurulduğu için artık içeride kaldığını açıkladı. Biraz kinayeli olarak "Kendine yeni bir rehber al!" dedi. Gülüştük. Şehir ne kadar da hızlı değişiyordu gerçekten!

Resim 3 Kordon'daki Grand Hotel Huck ve Messageries Maritimes Acentası (Tufan Atakış'nin izniyle).

Hotel de la Ville Birinci Kordon olarak bilinen rıhtımdaydı. Kolaylıkla ulaştım ve valizimi odama bırakıp hızlıca çıktım otelden. Şehri keşfetmek için sabırsızlanıyordum. Daha önce de belirttiğim gibi, bu benim Doğu'ya ilk seyahatim değildi aslında ama İzmir'e ilk defa geliyordum. Dışarıya adımımı attığım anda hemen otelin önünde *Lucas Tiyatrosu'*nu gördüm. Şehrin bu kısmını da çok beğenmişim. Bu ilk günümü yorgunluğuma rağmen oldukça yoğun geçirdim. Öğleden sonra rıhtımda boylu boyunca dolaşmak ve günü İngiliz Konsolosu ile buluşarak tamamlamak vardı planımda.

Rıhtım'da Gezinti: Eğlence Mekânları

İçimde yeni karşılaşmalar yaşayacak olmanın heyecanı ve zihnimde birçok düşünceyle yürümeye başladım; Doğu'da mıyım yoksa Batı'da mı? Hala daha Küçük

45 Quetin, *Guide en Orient: itinéraire scientifique, artistique et pittoresque*, s. 441.

46 Gertrude Bell'in *Günlüğünden*, 10 Mart 1902, 1902, Gertrude Bell Arşivi, Üniversite Kütüphanesi, Newcastle Üniversitesi, Newcastle, Birleşik Krallık. http://gertrudebell.ncl.ac.uk/diary_details.php?diary_id=519 (Son Erişim Tarihi: 21 Aralık 2020).

Asya'da olduğuma inanamıyordum.⁴⁷ Konaklayacağım yer küçük İngiliz halkevi gibiydi.⁴⁸ Hep hayal ettiğimiz gerçek Asya nereyedeydi?⁴⁹ Kuyı, oteller ve eğlence mekânlarıyla dolu, neredeyse Avrupa tarzındaki binalardan oluşan bir podyum gibi duruyordu. Neoklasik, Fransız Rönesansı ve Viktorian elemanlarla bezeli bu binalar bana memleketimi hatırlatıyordu. İzmir'in kıyıları üçgen alınıklı pencereler, harika plâster işleri, bosajlı dokusuyla güçlü duran duvarları, detaylı ornamentleri, balkonları ve demir korkuluklarıyla resmedilmişti. Renkli binaların tamamı şehrin denize doğru uzanmış olduğu dolgu bölümünde yer alıyordu.⁵⁰ *Avcılar Kulübü* ve *Kraemer Brasserie Hotel, de la Ville*'in sol ve sağ tarafındaydı.⁵¹ Gümrük binasından evlerin bulunduğu noktaya kadar birçok kafe gördüm; *Café Poseidon, Brasseries Gratz and Budapest, Club Hellenique, Kraemer Brasserie, Café Loucas, Concert America*... Bunların arasında gördüğüm Londra Oteli'nin yanındaki Türk Tiyatrosu en sonunda bana Türk İmparatorluğu'nda olduğumu hatırlattı.

Resim 4 Avcılar Kulübü (Mehmet Sunucu'nun izniyle).

Birinci Kordon'da Kuzey'e doğru yürümeye devam ettim. Deniz solumda, binalar sağ tarafımda kalıyordu. Bir fincan kahve içmek için *Café de Paris*'ye girdim. Hangi şehri ziyaret ettiysem kahve en önemli içecekti. En ucuzunu Malta'da içtim ama en

- 47 Charles Fellows, *A Journal written during an Excursion in Asia Minor*, s. 2.
 48 A.g.e.
 49 Du Camp, *Souvenirs et Paysages D'orient Smyrne. Ephèse, Magnésie, Constantinople, Scio* (Paris: Bertrand, 1848), s. 34.
 50 Du Camp, a.g.e., s. 36.
 51 Charles E. Goad, *Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna); Turquie: plan, index, 1905, Scale: 300 ft 1 inç*. Harvard Map Collection. Harvard University, the United States of America, <https://id.lib.harvard.edu/curiosity/scanned-maps/44-990093754910203941>, (Son Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020).

iyisini İzmir'de!⁵² Kahveni içerken bir yandan kafede yer alan Avrupa'dan gelmiş olan gazetelere göz atıyordum.⁵³ O esnada iki İngiliz kaptan içeriye girdi. Üniformaları ve sinekkaydı tıraşları ile oldukça etkileyiciydiler.⁵⁴ Kısa bir süre sonra tanışıp sohbet etmeye başladık.

Tam da İzmir'in farklı zamanlarındaki kent hayatını merak ederken, İzmir'e daha önceleri de gelmiş olan bu kaptanlarla karşılaşmış olduğum için çok şanslıydım. Daha önce Noel zamanında İzmir'de bulduklarından söz ettiler. Noel arifesi burada dünyanın farklı yerlerinden insanların katıldığı; içerinde Yunanlı, İtalyan, Hollandalı, Alman ve İngilizlerin bulunduğu büyük partilerle kutlandığını öğrendim. Dünyanın her neresinde olurlarsa olsunlar, kaptanların liman şehirlerinde kendilerini evlerinde hissedebileceklerini anladım o an.⁵⁵ Ailelerinden uzaktayken bile Noellerini kutlayabiliyorlardı. İzmir'deki denizci tiyatrolarında da çokça bulunmuşlardı.⁵⁶

Tiyatro üzerine konuştuğumuz anda gözüm duvarda asılı olan Fransız afişe takıldı.⁵⁷ O anda kendi anılarımı hatırladım.⁵⁸ Kıyıda birçok açık hava tiyatrosu da görmüştüm.⁵⁹ Sohbetimize geri dönüp bu tiyatroları sordum. Bunların özel tiyatrolar olduğunu söylediler.⁶⁰ Burada oynanan oyunlar arasında *Goldoni'nin Il Bugiardo*, *Mecklin'den Love à la Mode* ve *Rasing the Wind* olduğunu öğrendim.⁶¹ Farklı liman şehirleri arasındaki kültürel bağların nasıl kurulduğunu anlamama yardımcı olan keyifli bir sohbet oldu kaptanlarla.

Onlar ayrıldılar, ben biraz daha kafede oturmaya devam ettim. Bulduğum yerden rıhtımda yürüyenleri izledim. Çoğunlukla Avrupalıların buradaki sakin ve huzurlu yürüyüşlerinden keyif aldıklarını gözlemledim. Görünen o ki burada yürüyüş yapmak gündelik hayatın içinde önemli bir yer kaplıyordu.⁶² İzmirli aileler yürüyüşlerini *Bellavista*⁶³ da yer alan kafelerde tamamlıyordu. Limana yakın ve hem ticaret hem denizcilik faaliyetlerinin canlılık yarattığı bu kıyıda yer alan tiyatro ve kafe sayısından da anlaşılabilceği üzere genellikle ticarete etkin olan elit aileler bölgede

- 52 John Murray, a.g.e., s. vi.
 53 Du Camp, a.g.e., s. 36; Gerçekten de kahvehaneler İzmir'in kentsel, edebî, sosyal, politik ve hatta dini hayatında önemli rol oynuyordu.
 54 George Thomas Keppel, *Narrative of a Journey Across the Balkan, by the Two Passes of Selimno and Pravadi, Also of a Visit to Azani, and Other Newly Discovered Ruins in Asia Minor: In the Years 1829-30*, Cilt 1, s. 310-311.
 55 Keppel, a.g.e., s. 307-308.
 56 Keppel, a.g.e., s. 311.
 57 Andersen, *A Poet's Bazaar*, s. 214.
 58 A.g.e.
 59 George Christian Roeding, *The Smyrna Fig at Home and Abroad: A Treatise on Practical Smyrna Fig Culture, Together with an Account of the Introduction of the Wild or Capri Fig, and the Establishment of the Fig Wasp (Blaslophaga Grossorum) in America* (Fresno, California: The author, 1903), s. 13.
 60 Keppel, a.g.e., s. 311.
 61 Keppel, a.g.e., s. 303.
 62 Nathaniel Parker Willis, *Summer cruise in the Mediterranean* (New York: C. W. Benedict, 1853), s. 392.
 63 Günümüzde Alsancak'ın bir kısmına denk gelir.

iyi zaman geçiriyordu.⁶⁴ Kafeler özellikle böyle ayrıcalıklı bir konumda körfeze gelen gemilerin izlenmesine olanak sağlıyordu.⁶⁵

Kafeden çıktım ve dikkatimi klasik tarzda inşa edilmiş bir ihtişamlı bina çekti. Anıtsal bir görüntüsü vardı binanın. Kartpostallarda çok görmüştüm, *Sporting Club* olmalıydı burası. Yabancılar ve yerlilerin buluşup sosyal ilişkilerini geliştirebildikleri en önemli adreslerden biriydi. Yanında tiyatro da yer alıyordu. İkisi birlikte küçük bir meydan yaratmıştı burada. Bana bir sebepten Türk kahvehanelerini hatırlattı. Arkadaşım Du Camp'ın tasvir ettiği gibi "ulu çınar ağacının gölgesinde, fevkanî sazlarla örtülü ayakları suya inen bir Türk kahvesi yalnızca peyzajda değil; aynı zamanda sosyal hayatta da önemli bir yere sahipti. İş sonrası Müslümanlar, Yunanlar, Ermenilerin geldiği bir yer"⁶⁶ di. Her kare masa için dört tahta sandalye vardı. Birkaç ağaçla bu küçük meydan tanımlanmıştı. Bu yarı-kamusal alan, özünde oldukça Türk olan, şimdi deniz kıyısında Avrupalı bir mahallede, Avrupalıların gündelik hayatının bir parçası olmuştu. Bu kulübün toplumsal ve kültürel tartışmaları biçimlendiren bir yer olduğunu duymuştum. Tam olarak bu nedenle bu kulüp farklı milletlerin bir arada yaşadığı İzmir'de birleştirici bir rol oynuyordu.

Rıhtım'da Gezinti: Evler

Ticaret ve eğlence mekânlarının olduğu bölgeyi arımda bırakarak Kuzey'e doğru yürümeye başladım. Körfeze paralel olarak uzanan sokak güzel evlerle sıralanmıştı. Etkileyici orandaki cepheleriyle bu evler ritmik ve hayranlık uyandıran bir doku yaratmıştı. Bu sıra evler, İzmir'in uzun kıyı şeridini vurgularcasına öne çıkan uzunlamasına çizgileriyle göze çarpıyordu. Bu kıyı şeridi aslında şehir ekonomik olarak güçlendikçe birkaç kez denize doğru genişletilmişti. Konsolosluklar ve çok iyi işçilliğe sahip mermer evler, bu mahallede denize karşı yer alıyordu.⁶⁷ Evlerin birçoğu kendine özgü karaktere sahipti. Görünen o ki mekân organizasyonu, oranlar, balkonlar, kapılar ve bu cephelerin sokakla kurduğu ilişki muhteşem bir doku yaratmıştı İzmir'de. Dekoratif elementler ve evlerin boyutları özgün karakterlerini veriyordu; farklı evler güzel bir uyum içinde olağanüstü güzel bir kentsel peyzaj yaratıyordu.

Bu mahallede genellikle Avrupalı aileler yaşıyordu. Şehrin ticari merkezinden yürümeye başladığımdan beri şimdiye kadar deniz ile yapılar arasında hiç duvar görmemişim. Rıhtım düz bir bitişe sahipti, ta ki şu ana kadar. Frenk Mahallesi'nde, ancak bir parapet görmeye başladım. Genel olarak, deniz seviyesinden aşağı yukarı 50 cm yükseklikte ve süreklilikle devam ediyordu. Deniz ile parapet arasında iki insanın durabileceği genişlikte bir alan gördüm. Bu duvar, özellikle ailelerin yaşadığı mahallede denize düşmemeleri için çocukları korumak adına çok iyi bir fikirdi. Çok yük-

64 Roeding, a.g.e., s. 13.
65 Du Camp, a.g.e., s. 36.
66 A.g.e.
67 Roeding, a.g.e., s. 13.

sek değildi bu duvar; böyle olması yetişkinlerin oturabilmesine de olanak sağlıyordu. Ben de burada biraz oturarak keyfini çıkardım. Böylelikle sırtımı denize verip şehre dönüp iyice bakabilme şansım da oldu. Burası genellikle Avrupalı ailelerin oturduğu bir mahalle olmasına rağmen, ne Avrupalı ne Doğuluydu; tam olarak bu yere özgüydü.

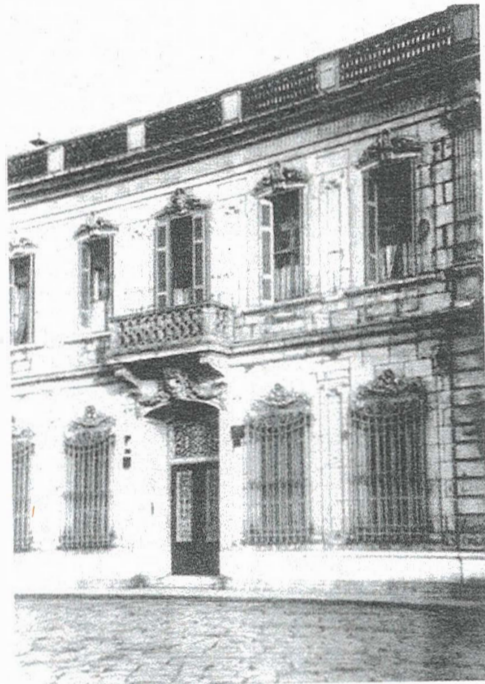

Resim 5 Çoğunlukla Levanten ailelerin yaşadığı Punta'da yer alan mahalle (Mehmet Sunucu'nun izniyle).

İzmir'deki tüccar aileler şimdiye kadar gördüğüm birçok şehirdeki ailelerden daha fazla ayrıcalıklara sahipti.⁶⁸ Bu mahallenin sakinleri ayrıcalıklı ailelerdi gerçekten de.⁶⁹ Günün bu saatlerinde, akşamüzeri aileler genellikle dışarıdaydı. Evlerin kapıları direkt sokağa açılıyordu. Burada oturarak geçen şehrin yakışıklılarını ve güzellerini izliyorlardı.⁷⁰ Oturduğum yerden buranın sakinlerine, güzel cepheli evlerine ve muhteşem balkonlarına bakarken, dikkatim birden bir at arabasının sesine doğru yoneldi. Fes giymiş biri tarafından kullanılan fayton güzel beyaz bir evin önünde durdu. Şapkalı bir hanım, yaşlı bir beyefendiyle birlikte faytondan inerken beni gülümseyerek selamladılar. Doğu'ya giden kimse yoktu ki İzmir'in misafirperverliğini yanında götürmesin.⁷¹ Geldiğimden beri kendimi hep rahat ve hoş karşılanmış hissettim ve şimdi de evlerine davet ediyorlardı. Ne kadar da şanslı bir gündü! Kahve için evlerine ilerlerken bu güzel evi daha ayrıntılı görebileceğim için daha da mutluymdum!

68 Willis, a.g.e., s. 391.
69 A.g.e.
70 A.g.e.
71 A.g.e.

İçeriyi anlatmadan önce bu güzel evin cephesini aktarmalıyım. Oldukça sıcak bir gündü ve içeri giren gün ışığını engellemek için kepenkler kapalıydı.⁷² Evin giriş ve üst katında birbirinin aynı olan dörder büyük pencere vardı. Tıpkı *Grand Hotel Huk'*ta olduğu gibi bu bina da simetrik bir cepheye sahipti ve orta aksta kapının hemen üzerinde yer alan bir balkonla desteklenmişti. Zemin katın cephesindeki pencereleri demir korkuluklara sahipken üst kattaki pencereler ahşap kepenklerle kapalıydı. İnce uzun oranlara sahip dört kanat ile kapanıyordu bu kepenkler. Pencereler barok ve rokoko plasterlerle süslenmişti. Bu ayrıntılar üst katta biraz daha sadeleştirilmişti. Muhteşem bina köşelerindeki rustik kolonlarla daha da ihtişamlı duruyordu. Böyle bir cepheye bakarak Guiffroy Ailesinin oldukça yüksek bir sosyal statüsü olduğunu söylemek mümkündü. Bu diğer tüccarlar ve üst orta sınıf için de geçerli olmalıydı. Kapı süslü dekoratif üçgen alınlığıyla beni ailenin misafiri olarak karşıladı

Resim 6 Guiffroy Evi (Levanten Mirası Vakfı'nın izniyle).

72 Charles Greenstreet Addison, *Damascus and Palmyra. A Journey to the East*, Cilt 2 (Philadelphia: E.L. Carey & A. Hart, 1838), s. 354.

Eve bu ana giriş kapısından geçerek girdim. Beni davet eden hanımın adı Jeanne Guiffroy'du. İzmir'in iyi bilinen yerli ailelerinden Giraud Ailesi'nin bir ferdiydi. İzmir'e tramvay inşa etmeye gelen Elie Guiffroy'nin (1849-1926) oğlu Elzéar Guiffroy'le evliydi.⁷³ Jeanne Hanım'ın açıkladığı üzere eşinin ailesi Dussaoud Ailesiyle akrabaydı. Guiffroy Ailesi aynı zamanda Avcılar Kulübü'nün de banisiydiler. İnanılmaz bağlantılar! Hem sosyal hem mekânsal olarak şehrin nasıl biçimlendiğini bir kahve eşliğinde öğrenmek ayrıca keyifliydi. Bu iç içe geçmiş evlilikle kurulmuş aile ve iş ilişkilerini düşünürken üst kattan gelen sesler işittim. Merak edince, Bayan Guiffroy çocukları Eliane ve Yves'in sesleri olduğunu açıkladı. Küçük yeğenleri Ray ile çatıda oynadıklarını söyledi.⁷⁴ Ray'in bu evde en çok sevdiği etkinliklerden birinin bu olduğunu söyledi. Çatıda oynama fikri bir an düşündürmüştü. Cepheden de görülen korkuluklarla çevrili olduğu için güvenli bir yer olduğunu belirtmesinin ardından rahat bir nefes aldım. Bu sırada merdivenden aşağı inen küçük adımlara ait ayak seslerini işittik. Bayan Guiffroy özürlü dileyerek çocuklara yiyecek bir şeyler hazırlamak üzere mutfığa yöneldi. Geri döndüğünde çocukların bahçede oynarken yiyebilmeleri için hazırladığı elinde bir parça ekmek ve büyük bir çikolata vardı.⁷⁵

Bayan Guiffroy mutfaktayken gözlerim ister istemez bu lüks odanın ayrıntılarına takılmıştı. Etrafı gözlemledikçe kendimi neredeyse Fransa'da Paris'te herhangi bir apartman dairesinde oturuyormuş gibi hissettim. İç mekân aydınlatması harikaydı, detaylar göz alıcıydı. Evdeki kapılar iki kanatlı ahşaptı. Rokoko ile süslenmişti kapı kasaları Duvarın bir kısmı ahşap kaplıydı. Üst kısım ise tavana kadar duvar kâğıdıyla kaplıydı. Oturma odasında şömine vardı. Birçok dekorasyon ve aydınlatma ürünleri ithal edilmişti. Oturma odasındaki büyük avize tavandan aşağıya sarkarken diğer odalardaki lambalar duvara monte edilmişti. Bütün odaların tavanları ince işçiliğe sahipti. Mobilyalar Fransa'dan geliyordu ve evi büyük bir uyumla tamamlıyordu. Evde elbette İzmir halıları ve birkaç Oryantal eşya da yerini almıştı.

Hava kararmak üzereydi, geç oluyordu. Bu güzel sohbetin ardından teşekkür edip ayrıldım. Gün tamamlanmak üzereyken ve güneş yavaşça batarken, İzmirlier şık kıyafetleriyle Kordon'da yürüyorlardı.⁷⁶ Akşamları gazla aydınlatılan Birinci Kordon geceyi gündüze çeviriyordu.⁷⁷ Bu ışıklar ne kadar da harika bir manzara yaratıyordu. Denizle rıhtım arasında görsel bir şölene dönüşüyordu. Hayat İzmir'de muhteşem görünüyordu!⁷⁸ Kendimi burada keyifle yaşarken hayal edebiliyorum. Belki de yakında buraya taşınırım diye düşündüm, kim bilir!⁷⁹

73 "No title," Levantine Heritage Foundation, <http://www.levantineheritage.com/guiffroy.htm>, (Son Erişim Tarihi: 03 Ocak 2021).

74 Ray Turrell, *Scrap-Book 1809-1922* (London: Richard Bell, 1987), s. 59.

75 Turrell, a. ge., s. 59.

76 Giles Milton, *Paradise Lost: Smyrna 1922 - The Destruction of Islam's City of Tolerance* (London: John Murray, 2008), s. 8.

77 Geary, *Through Asiatic Turkey*, s. 298-300.

78 Willis, *Summer cruise in the Mediterranean*, s. 392.

79 Bu dönemdeki Avrupa'dan İzmir'e göç ile ilgili daha ayrıntılı bir okuma için bkz: Malte Fuhrmann, "I would rather be in the Orient!" *In The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban*

Bu düşüncelerle yürürken sonunda otelime vardım. Dönüş yolunda denk geldiğim sokaklardan birini takip ederek kordona paralel olan caddeye geçtim. Farklı bir rota takip ettim bu sefer. Bu caddenin adı aslında İkinci Kordon Caddesi'ydi. Bu iki cadde arasının doldurulmuş olması oldukça ilginç geliyordu. Cornelis de Bruijn'in (1652-1726) gravürünü anımsadım. Genellikle konsoloslara ait olan evlerin iskeleleri ile denize uzanışı gözlerimin önüne geldi. Kıyı boyunca farklı Avrupa devletlerine ait bayraklar göz alıcıydı.⁸⁰ Şimdi bu izleri sokak isimlerinde görüyordum; *Nathali Iskellessi* adlı bir sokaktan geçtim örneğin. İsminde iskele geçen bu sokak bugün kıyıda yer almıyordu. Gravürdeki evleri düşünüyordum. Yıkılmışlar mıydı? Hâlâ buradalar mıydı? Merak ediyordum bu izleri nerede görebileceğimi. *Ecole des Sœurs*'ü geçince sola döndüm.⁸¹ Bir başka bina bloğunu geçtikten sonra sağa döndüğüm anda kendimi the *Quai Anglais* ya da *Inglich Iskellessi* olarak bilinen sokakta buldum. Eğer bir önceki yüzyılda İzmir'e ulaşıyordum tam olarak buraya inmiş olacaktım.⁸² Şimdi bu evlerin izlerinin peşine düşme vaktiydi.

Resim 7 Önceki yıllarda kıyıda yer alan Britanya Konsoloslugu (E. Charlton tarafından henüz kıyı denize doğru doldurulmadan önce 1854-56 yıllarında fotoğraflanmıştır).

Bu sokağın da Kordon'daki taşlarla dizili olduğunu fark ettim ilk olarak. Burada sokağın eğri gidiyor olması bir önceki doğal kıyı çizgisini takip etmesinden kaynak-

Modernity (2010): 228-241

80 *Ecole des Sœurs*'ün yerini görmek için lütfen Charles E. Goad Haritası Plan No. 2'ye bakınız. Charles E. Goad, Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna); Turquie: plan, index, 1905, Ölçek 300 ft 1 inch. Harvard Harita Koleksiyonu, Harvard Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri, <https://id.lib.harvard.edu/collections/scanned-maps/44-99009375/910203941>. (Son Erişim tarihi: 16 Haziran 2020).

81 İskele'nin nerede yer aldığını görmek için lütfen bakınız: Charles E. Goad, a.g.e., Plan No. 2.

82 Murray, a.g.e., s. 262.

lanıyordu. Bu sokağın iki tarafındaki yapılar hiç de Londra'da alışık olduğum yapılara benzemiyordu. Oldukça uzun ve dar binalardı. İki paralel sokağı birbirine bağlıyordu. Bu binalar mekâna ihtiyaçta oldukça inşa edilerek genişlemişti. Sokaktan bakınca cep-heleri çok dardı, bütün binanın parselde kapladığı yeri düşününce. Biraz daha yakından bakmaya başladım bu oldukça ilginç olduğunu düşündüğüm binalara. Fabrikalara bağlı küçük depolar vardı. *Paterson & cie* levhasını gördüm sadece. Pamuk, kuru meyve, tohum ve un deposuna benziyordu.⁸³ Görünen o ki şehrin bu kısmı üretimle meşgul gibiydi. Ege Bölgesi'nden buraya gelen ürünlerin işlenip paketlenerek gönderilmek üzere hazırlandığı yerdi belli ki, fakat birkaç konsolosluk, *Hotel Léonidas*, *Restaurant Grande Bretagne* ve Avrupalılar Kulübü gibi yerler de göze çarpıyordu.

Güneye doğru bir sokağı takip etmeye başladım. *Sakhlie Djaddesi* ya da *Eski Balouk Pazarı* isimli bir sokakta ilerlerken sokağın bir anda keskin bir şekilde farklı aksta devam ettiğini fark ettim. *Rue Des Maltais*'ti bu kısmın adı. Soluma baktığımda Frenk Sokağı'na bağlanan birçok pasaj gördüm: *Passage Negre Point*, *Passage Ballouk Hane* (ya da *Psarohano*), *Passage Sponti*...⁸⁴ Denizden uzaklaştıkça her sokak beni sanki tarihte yolculuğa çıkarıyordu bu liman şehrinde. Harika bir histi bu keşif!

Güneye doğru devam ettikçe daha ticari yapılar karşıma çıkmaya başladı. Eski konsolos evleri bu yüzyılda ticarethanelere dönmüş gibi görünüyordu.⁸⁵ Solumda verhane olarak bilinen iş hanları gördüm. Solumda gördüğüm her binanın sağ tarafında aynı adı taşıyan ayrı bir binayla eşleştiğini gördüm. Bir sokakla ayrılıyorlardı. Sol tarafında iş hanları sağ tarafında denize doğru konumlanmış depolar genellikle binalara adını veren tüccarların soyadlarından anlaşıldığı üzere denize doğru şehrin gelişmesi şehrin de ekonomik olarak gelişmesiyle paralel görünüyordu. Bunların bir kısmı Whittall Verhanesi gibi daha önce kıyıda yer alan tüccar evlerinin yıllar içinde işlevsel olarak dönüşümünün bir sonucuuydu. Bu tür dönüşüm sadece ticarethanelerde değil bankada da görülüyordu. Oryantal Bankası'nın pasajına girdim; Baltadji Verhanesi'nden geçerek kendimi Frenk Caddesi'nde buldum.

Frenk Caddesi

Frenk Sokağı aynı zamanda Paralel Sokak olarak da biliniyordu.⁸⁶ Haritaya baktığım zaman resmi adının Sultaniye *Djaddesi* olduğunu anlamama rağmen,⁸⁷ kimse-nin bu sokak için bu ismi kullandığını duymamıştım; kime sorsam Sultaniye Caddesini çıkaramadılar, en sonunda diğer sokakları ve artan hareketliliği takip ederek

83 Bakınız, Charles E. Goad, a.g.e., Plan No. 2.

84 Bakınız, Charles E. Goad, a.g.e., Plan No. 2.

85 Pitton, *Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du roi, contenant l'histoire ancienne & moderne de plusieurs isles de l'archipel, de Constantinople, des côtes de la mer noire, de l'Armenie, de la Georgie, des frontières de Perse & de l'Asie Mineure. avec les plans des villes & des lieux considerables... enrichie de descriptions & de figures d'un grand nombre des plantes rures, de divers animaux; et de plusieurs observations touchant l'histoire naturelle.* par M. Pitton de Tournefort... Tome premier- (second) aux depens de la compagnie, 194., 255.

86 de Launay, *La Turquie que l'on voit*, 245.

87 Bakınız, Charles E. Goad, a.g.e., Plan No. 4.

Kaynakça

- Addison, Charles Greenstreet. *Damascus and Palmyra: A Journey to the East*. Philadelphia: E.L. Carey & A. Hart, 1838.
- Andersen, Hans Christian. *A Poet's Bazaar*. New York: Hurd and Houghton, 1871.
- de Launay, Louis Auguste Alphonse. *La Turquie que l'on voit*. Paris: Hachette, 1913.
- Du Camp, Maxime. *Souvenirs et Paysages D'orient Smyrne Ephèse, Magnésie, Constantinople*. Scio. Paris: Bertrand, 1848.
- Fellows, Charles. *A Journal written during an Excursion in Asia Minor*. London: John Murray, 1838.
- Fuhrmann, Malte. "'I would rather be in the Orient!'" In *The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban Modernity*, edited by Ulrike Freitag, Malte Fuhrmann, Nora Lafi, Florian Riedler (2010): 228-241.
- Geary, Grattan. *Through Asiatic Turkey*. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, 1878.
- Keppel, George Thomas. *Narrative of a Journey Across the Balkan, by the Two Passes of Selimno and Pravadi, Also of a Visit to Azani, and Other Newly Discovered Ruins in Asia Minor. In the Years 1829-30*. Vol. 1. London: Henry Colburn and Richard Bentley, 1831.
- Quetin. *Guide en Orient: itinéraire scientifique, artistique et pittoresque*. Paris: La Maison, 1844.
- Milton, Giles. *Paradise Lost: Smyrna 1922 - The Destruction of Islam's City of Tolerance*. London: John Murray, 2008.
- Mrs. Baillie. *A Sail to Smyrna: Or, an Englishwoman's Journal. Including Impressions of Constantinople, a Visit to a Turkish Harem, and a Railway Journey to Ephesus*. London: Longmans, Green, and Co., 1873.
- Murray, John. *A Handbook for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, Constantinople; Being a Guide to the Principal Routes in Those Countries, Including a Description of Malta; with Maxims and Hints for Travellers in the East*. London: John Murray, 1840.
- Pitton, Joseph. *Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du roi, contenant l'histoire ancienne & moderne de plusieurs isles de l'archipel, de Constantinople, des côtes de la mer noire, de l'Arménie, de la Georgie, des frontières de Perse & de l'Asie Mineure avec les plans des villes & des lieux considerables. enrichie de descriptions & de figures d'un grand nombre des plantes rares, de divers animaux, et de plusieurs observations touchant l'histoire naturelle par M. Pitton de Tournefort. Tome premier-(second) aux dépens de la compagnie*. Lyon: Chez Anisson et Posuel, 1718.
- Reynaud, Charles. *D'Athènes a Baalbeck 1844*. Paris: Furne et Cie, Libraires-Éditeurs, 1846.
- Roeding, George Christian. *The Smyrna Fig at Home and Abroad: A Treatise on Practical Smyrna Fig Culture, Together with an Account of the Introduction of the Wild or Capri Fig, and the Establishment of the Fig Wasp (Blasiophaga Grossorum) in America*. Fresno, California: The author, 1903.
- Simple, Robert. *Observations on a Journey through Spain and Italy to Naples: and thence to Smyrna and Constantinople; comprising a description of the principal places in that route, and remarks on the present natural and political state of those countries*. Cilt. 2, C. and R. London: Baldwin, 1807.
- Storari, Luigi. *Guida Con Cenni Storici Di Smirne. Scritta Dall'ingegnere Luigi Storari, Nell'occasione in Cui Pubblicava La Piania Di Quello Città Di Ezzo Rilevata Nell'anno 1854*. Torino: Unione Tipografico-Editrice Tortinese, 1857.
- Taniş, Fatma. *Urban Scenes of a Port City: Exploring Beautiful Izmir through Narratives of Cosmopolitan Practices*. PhD dissertation. Delft: A+BE | Architecture and the Built Environment, 2022.
- Texier, Charles. *Asie mineure, description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnise d'Asie*. Paris: Didot, 1862.
- Turrell, Ray. *Scrap-Book 1809-1922*. London: Richard Bell, 1987.
- Van Lennep, Henry John. *Travels in little-known parts of Asia Minor*, Vol. 2. London: John Murray, 1870.
- Willis, Nathaniel Parker. *Summer cruise in the Mediterranean*. New York: C. W. Benedict, 1853.

İnternet Kaynakları

- Gertrude Bell'in Günlüğü'nden, 6 December 1899, 1899, Gertrude Bell'in Günlük Yazıları koleksiyonu., Gertrude Bell Arşivi, Üniversite Kütüphanesi, Newcastle Üniversitesi, Newcastle, Birleşik Krallık, 21 Aralık 2020, http://gertrudebell.ncl.ac.uk/diary_details.php?diary_id=1972
- Goad, Charles E. *Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna); Turquie: plan, index*. 1905. Scale: 300 ft 1 inch. Harvard Map Collection, Harvard University, the United States of America. 16 Haziran 2020. <https://id.lib.harvard.edu/curiosity/scanned-maps/44-990093754910203941>.
- Goad, Charles E. *Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna); Turquie: plan, index*. 1905. Scale: 300 ft 1 inch. Harvard Map Collection, Harvard University, the United States of America. 16 Haziran 2020. <https://id.lib.harvard.edu/curiosity/scanned-maps/44-990093754910203941>.
- "No title." Levantine Heritage Foundation, <http://www.levantineheritage.com/guiffroy.htm>. (Son Erişim Tarihi: 03 Ocak 2021).

Toplumsal Bellekte Bir Akdeniz Liman Kenti: İzmir

"19. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yaygın siyasi ve mimari izlerine sahip olmayan İzmir, modernleşme ve kentleşmeyi hem Batı'dan hem Tanzimat'tan farklı bir pratikle tecrübe etmiştir. Endüstrileşmenin olmaması, liman kenti olarak ticarete bağlı gelişip dönüşmesi, kentleşme pratiği açısından İzmir'i farklılaştırmıştır.

(...)

Kafe ve restoranları, tiyatro salonları, farklı dillerde yayımlanan gazeteleri, konser salonlarının yanı sıra yeni limanı, tramvay hattı, lüks mağazaları, şehrin bir bölümünün gazla aydınlatılmasıyla Doğu Akdeniz liman kentleri arasında ayırt edici bir kimliğe sahip olmuştur. Bu özellikleri nedeniyle kent, 'Şark'ın Küçük Paris'i' ya da 'Levant'ın Paris'i' olarak nitelendirilmiştir.

(...)

Günümüzde İzmir, kent merkezinin yanı sıra periferideki sayfiye yaşantısıyla da tercih edilen şehirlerdendir. Yavaş yaşam tarzı, modernliği, belediyciliği, kıyıları ve iklimi özellikle İstanbulluların dikkatini çekmiş, son on yılda İstanbul'dan gelen orta sınıf göçün artmasına neden olmuştur. Ayrıca transit bir konumda olmasından dolayı yüzyıllardan beri uluslararası dış göç de almaktadır. Liberal yaşam tarzıyla birlikte sekülerliği, sosyal demokrat belediyciliğiyle birlikte siyasi konjoktüre muhalifliği günümüzde İzmir'in öne çıkan kent profilidir."

Akdeniz'in önemli liman kentlerinden biri olan İzmir'e toplumsal bellek üzerinden bakan yeni bir çalışma.